

4. Касьян А. А. Контекст образования : наука и мировоззрение: Монография / Андрей Афанасьевич Касьян. - Н. Новгород : Изд-во НГПУ, 1996. - 184 с.

5. Микешина Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие / Людмила Александровна Микешина. - М.: Прогресс-Традиция : МПСИ : Флинта, 2005. - 464 с.

6. Степин В. С. Розов М. А. Философия науки и техники / В. С. Степин, М. А. Розов. - М.: Гардарики, 1996. - 400 с.

7. Овсяницкая Е. К вопросу о природе и структуре педагогического знания [Электронный ресурс] / Е. Овсяницкая // Вопросы методологии. - 1998. - № 1-2. - Режим доступа до журн. : <http://www.fondop.ru/lib/journals/vm/1998/1-2>

УДК 378.14:159.954 (045)

Л.М. РЯБОКІНЬ

завідувач лабораторії психології професійної діяльності  
Національного авіаційного університету

## ИНТЕГРАТИВНА ГОТОВНІСТЬ. ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Анотація.** В статті розглядається інтеграційний підхід як один з дидактичних умов забезпечення системності змісту освіти, викладання навчального матеріалу, планування й організації навчального процесу, а також комплексного підходу до методів навчання, а інтегроване знання, як необхідна умова формування системою планетарного мислення майбутніх соціальних працівників.

**Ключові слова:** професійна діяльність, професійна підготовка, готовність, інтегративний підхід, інтегративна готовність.

**Аннотация.** В статье рассматривается интеграционный подход как одно из дидактических условий обеспечения системности содержания образования, преподавания учебного материала, планирования и организации учебного процесса, а также комплексного подхода к методам учебы, а интегрировано знание, как необходимо условие формирования системного планетарного мышления будущих социальных работников.

**Ключевые слова:** профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, готовность, интегративный подход, интегративная готовность.

**Annotation.** In the article integration approach is examined as one of didactics terms of providing of the system of maintenance of education, teaching of educational material, planning and organization of educational process, and also complex going near the methods of studies, and knowledge is computer-integrated, as a condition of forming of system planetary thought of future social workers is needed.

**Keywords:** readiness, professional activity, integrativnyy approach, integrativnyy readiness.

**Постанова проблеми.** Одним з фундаментальних завдань ВТНЗ є формування в майбутніх соціальних працівників погляду на свою майбутню професійну діяльність як єдиного взаємозалежного цілого та діалектично обумовленого вміння бачити й розуміти проблеми, що виникають, та шляхи їх вирішення. Саме тому, у змісті професійної освіти центральною постає проблема вияву основних взаємозв'язків навчального матеріалу, які мали б системоутворювальне значення, що встановлюється шляхом практичної реалізації інтегративного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Саме інтеграційні процеси сприяють одночасно, активізації сприйняття знань у різних галузях і їх систематизації, інтегроване знання стає необхідною умовою формування системного планетарного мислення майбутніх соціальних праців-

ників. Тому інтеграційний підхід можна розглядати як одну з дидактичних умов забезпечення системності змісту освіти, викладання навчального матеріалу, планування й організації навчального процесу, а також комплексного підходу до методів навчання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема інтеграції професійної освіти у ВНЗ є багатоаспектною й складною. Педагоги-дослідники і практики (В. Безрукова, М. Берулава, В. Васянович, С. Гончаренко, С. Дичковський) пов'язують здебільшого її вирішення з пошуком можливостей ущільнення навчального матеріалу споріднених і суміжних дисциплін, конструюванням специфічних організаційних форм. При цьому ступінь зміни інтегрованого змісту навчального предмета розглядається диференційовано: на рівні модернізації окремих елементів і частин змісту (низький), комплексування його з іншими дисциплінами (середній) або створення на основі інтеграційного синтезу - принципово нового дидактичного змісту, що виходить за межі вже наявних навчальних предметів (високий). А питанню готовності до професійної діяльності присвячені наукові праці багатьох учених. Формування «готовності» розглядається ними з позицій різних підходів та на різних рівнях: особистісно-діяльнісному (Л. Божович, М. Дяченко, І. Зимняя, Л. Кандибович, А. Линенко, В. Моляко, А. Понукалін та інші), особистісному (А. Голомшток, П. Горностай, Н. Захаров, Є. Климов, В. Симоненко), функціональному (Р. Овчарова, А. Осницький, Н. Пряжников, Д. Узнадзе) та перетворювально-практичному (К. Абульханова-Славська). Науковцями переважно досліджений психологічний аспект готовності, визначено її зміст, структуру та запропоновано шляхи формування. Значно менше уваги приділено педагогічному аспекту.

Аналіз наукової та методичної літератури засвідчив, що питання готовності до різних видів діяльності досліджено достатньо глибоко. Однак слід зазначити, що науковцями здебільшого вивчалася готовність до діяльності, зміст якої був наперед запланований і визначений. Значно менше досліджень торкаються інтегративної готовності до професійної діяльності, що відбувається у нестандартних, непередбачуваних умовах, котра потребує від виконавця не просто знань, професійних навичок та вмінь, а здатності миттєво аналізувати ситуацію, шукати нові шляхи виходу з даної ситуації, будувати моделі її виконання, прогнозувати наслідки. Тобто готовності до професійної діяльності.

Професійна діяльність характеризується внесенням у процес праці нового, удосконаленням дій та рішень, спрямованих на досягнення поставленої цілі.

**Мета статті:** вивчення інтегративної готовності, як основа підготовки соціальних працівників до професійної діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників, являючи собою функцію загальної й професійної освіти, повинна здійснюватися за допомогою взаємозв'язку професійно-орієнтованих загальноосвітніх, і спеціальних предметів.

На думку І. Козловської, сучасна загальна дидактика формується як виключно інтегративна наука. Вперше в історії педагогіки та освіти спостерігаються інтеграційні процеси, в яких класична дидактика суттєво відрізняється і, за словами болгарського дидактика Івана Марєва, сягає коренями у наукові теорії та напрямки, понятійний апарат яких є переважно абстрактним (кібернетика, теорія інформації, теорія систем, теорія оптимізації тощо).

Інтеграційні процеси в освіті є закономірними, оскільки вони виникають у результаті тих же явищ, які відбуваються в науці, виробництві та інших сферах діяльності людини. Тому «інтегративне навчання є абсолютно необхідним» (І. Марєв). Маючи, свою історію, і воно в сучасних умовах стає особливо ефективним дидактичним засобом, оскільки найціннішим і найзмістовнішим досягнен-

ням у навчанні стає орієнтація в нестандартних ситуаціях, уміння прийняти рішення, засвоїти стиль мислення, перенести знання в нові умови. Одночасно необхідна гнучка система критеріїв для постійної переоцінки наукової інформації та засоби її «перекладу» на умови навчального процесу [1]. Згідно з І. Козловською, дослідження інтегративних процесів у дидактичних системах доцільно розвивати у напрямку формування системи законів і закономірностей, які можуть виступати як окремі випадки загальнодидактичних законів [2, с. 7].

З урахуванням проблеми інтеграції автор розглядає три напрямки побудови навчання: педоцентричний, предметноцентричний і змішаний. Перший напрямок складають переважно представники прагматичної педагогіки, які відстоюють думку про ліквідацію навчальних предметів як таких. Представники другого напрямку виступають за виключно предметний принцип побудови середньої освіти. Третій напрямок передбачає поєднання предметного та інтегративного навчання, поєднуючи ідеї прогресивної та традиційної дидактики. На цій же основі пропонується після ознайомлення студентів із окремими навчальними предметами запроваджувати інтегровані курси. Прийоми інтеграції є шляхом модернізації освіти, посилення її теоретичних основ на базі загальнонаукових ідей [3, с. 45].

Визначення феномена інтеграції подано в дослідженні І. Яковлева, в якому розглядаються особливості інтегративного підходу, його прояви у суспільстві й зміст інтеграції у вищій школі. На думку автора, інтеграція - це рух системи до великої органічної цілісності [11].

Органам управління приділяється роль найважливішого фактора інтеграції, адже вони ведуть до посилення зв'язків між елементами системи. Для одержання нових властивостей системи необхідно змінити її структурно-функціональні зв'язки. Цей підхід ставить рівність між інтегративним й управлінським аспектами системності, цілісності. Поява нового інтегративного ефекту досягається завдяки гармонізації зв'язків між елементами системи. Внутрішні зв'язки системи стають більш гнучкими, адаптованими до змін зовнішнього середовища, що послаблює централізоване управління системою і приводить до зростання значення факторів самоврядування. Отже, цілісна система набуває нових інтегративних властивостей, а інтеграція, як невід'ємний атрибут цілісної системи, постає у вигляді процесу універсалізації й гармонізації зв'язків між її складовими елементами. І. Яковлев дефінує сутність інтеграції як двоїстий процес універсалізації й гармонізації зв'язків між елементами системи, які потенційно містять загальні інтегральні властивості, що проявляються при формуванні нової системи [11, с. 18].

І. Яковлев пов'язує інтегративний підхід зі зміною співвідношень в елементах і зв'язках, що означає перехід системи від сумативного до цілісного рівня. Досліджуючи процес інтеграції у вищій школі, автор знаходить його прояв у посиленні підготовки фахівців широкого профілю, розширенні комплексних форм і засобів навчального процесу, поглибленні зв'язків між ВНЗ, науковими і виробничими організаціями та ін. Стосовно ж системи освіти в цілому, І. Яковлев пов'язує інтегративний підхід з формуванням системи спадкоємної, неперервної освіти. На його думку, це повинен бути єдиний комплекс, підпорядкований загальним цілям і завданням; повинна бути єдина система, а не просто набір освітніх установ, діяльність яких мало пов'язана одна з одною [12, с. 112-113].

Інтеграція на дидактичному рівні передбачає інтеграцію принципів навчання, які забезпечують високу ефективність навчання й виховання студентів, а саме: особистісний підхід до організації навчального процесу й демократизацію спілкування; реструктурування (укрупнення) змісту навчального матеріалу; перебудову процесів навчання, виходячи з інтересів і потреб студентів з метою максимальної активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Особистісний і професійний розвиток майбутнього соціального працівника зумовлюють один одного. З одного боку, ознаки особистості (потреби, інтереси, рівень запитів, інтелектуальні особливості тощо) суттєво впливають на вибір професії та її подальший професійний розвиток, а саме, вони можуть сприяти досягненню професійної майстерності, творчій самореалізації, а з іншого боку можуть стати на перешкоді професійному становленню. Таким чином, можна говорити, що існує особистісний позитивний професіогенез і особистісний негативний професіогенез.

Особистісний позитивний професіогенез має місце в разі відповідності професії особистісним структурам. За умов досягнення успіхів, майстерності в професійній діяльності, він підсилює мотивацію особистого розвитку і сприяє творчому розвитку і саморозвитку індивіда засобами професії. У результаті позитивного професіогенезу відбувається підсилення особистісних структур і особистості в цілому, формується професійний тип особистості з характерною манерою діяльності, поведінки, спілкування, інтересами, позиціями, особистості, що все більше надійно і успішно виконує професійні обов'язки, вражає професійне середовище своїм своєрідним професійним стилем, має стабільно високі досягнення, вважається незамінним.

У результаті негативного професіогенезу особистість «згасає», деформується. Особу, яка не стала професіоналом (особистість без професійної майстерності), характеризують поведінкові ускладнення, роздратованість, конфліктність, у неї виникає професійна обмеженість, упередженість, нечутливість до інших сфер, окрім професійної діяльності. Негативний професіогенез має місце за умов невідповідності індивіда професії, при якій особистісна деформація зростатиме в процесі тривалих професійних занять [10, с. 121-122].

Однак, за Г. Яворською, професійний і особистісний розвиток, незважаючи на їх взаємозумовленість, необхідно розрізняти. У професійному розвитку виявляються внутрішні середовище особистості, її активність, потреби самореалізації. Вибір і розвиток професійної діяльності - це реалізація певної особистісно визначеної стратегії життєвого сценарію. Високий і масштабний процес професійного розвитку можливий тільки за умови зростання духовного збагачення особистості, що здатна розпізнавати стан наявного розвитку своїх здібностей, усвідомлювати необхідність змін і перетворень власного внутрішнього світу, здійснювати пошук нових можливостей самоздійснення в праці. Але за своєю суттю професійний розвиток охоплює передусім такі особистісні структури, які становлять психологічну основу засвоєння і оволодіння різними видами діяльності і є суттєвими для професійного успіху. Професійний і особистісний розвиток можуть взаємно підпорядковуватися і взаємно посилювати один одного [10, с. 125].

І. Козловська визначає такі основні принципи інтеграції: історизм; системність; єдність якості та кількості; діалектичне заперечення; розвиток; казуальність; об'єктивність; науковість, всебічність вивчення явищ і процесів; взаємозв'язок та взаємозумовленість явищ [4, с. 8].

Учена також виділяє специфічний метод інтегративності (метод інтеграційного аналізу), який полягає в розробці алгоритму, що однозначно забезпечує формування цілісної системи шляхом інтеграції елементів, відібраних з метою вирішення конкретної проблеми.

Що стосується вживання терміна інтеграція знань, І. Козловська відзначає той факт, що, вживаючи термін «інтеграція знань» та «інтеграція загальноосвітніх і спеціальних знань», ми маємо справу з логічно різними рівнями поняття інтег-

рації. Інтеграції професійних знань як факторові підвищення якості підготовки фахівця присвячене дослідження М. Прокоф'євої. Так, на думку автора, під інтеграцією в педагогічній літературі на рівні змісту освіти сприймається процес і результат взаємодії її структурних елементів, що супроводжуються розширенням системності і зміцненням знань студентів [8, с. 37]. М. Прокоф'єва виділяє три групи причин відсутності цілісності знання людини: відсутності цілісності знання у масштабах суспільства як наслідок еволюціонування науки, відсутність системності освіти на всіх її етапах; відсутність цілісності знань у внутрішньому світі людини, де окремі елементи знань перебувають в окремих структурних одиницях особистого досвіду, зв'язки між якими визначаються не вимогами системності, а енергетичними елементами досвіду: відчуттями, емоціями, оцінками [8, с. 38].

Отже, інтеграція знань включає кілька процесів, а саме: систематизацію наявних знань; одержання нового знання і приєднання його до наявної системи; планування майбутнього процесу одержання знання [8, с. 39].

На думку Н. Огренич, йдеться про такі знання, які здатні сформувати широкий цілісний енциклопедичний погляд на сучасний світ і місце людини в ньому, а також такі, що дають змогу подолати предметну розрізненість та ізолюваність, яка ще в XVIII ст. була нормою й мала прогресивний характер, оскільки давала можливість оволодіти основами знань на рівні сформованих на той час наук, а сьогодні стає гальмом у формуванні цілісного наукового світогляду та оволодінні основами єдиної людської культури, її гуманітарної й природничо-наукової складових [7, с. 18].

Вивчення даного питання виявляє й інші точки зору. Так, Ю. Сьомій вважає, що інтеграцію змісту багатьох дисциплін доцільно проводити одночасно за декількома підставами при домінуючій ролі одного з них, оскільки інтегрування за єдиною підставою навряд чи буде дидактично ефективним [9, с. 88]. Резюме автора зводиться до подання інтеграції змісту освіти як процесу становлення дидактичної цілісності змісту декількох дисциплін, що розвивається шляхом зростання кількості й взаємодії навчальних елементів цих дисциплін; посилення їхніх взаємних зв'язків і зменшення відносної самостійності; від стадії простого об'єднання за певною загальною ознакою до стадії органічного цілого [9, с. 81].

Побудова типології інтеграції змісту пов'язана зі структурним аналізом педагогічної інтеграції, найважливішим компонентом якої є системоутворювальний фактор або підстава інтеграції. Відносини між системоутворювальними факторами інтеграції і предметною приналежністю інтегрованих елементів Ю. Сьомій вважає родовидовими. До родів інтеграції інженерної освіти автор відносить: методологічний, поняттєво-категоріальний, проблемно-об'єктний, теоретико-прикладний і формальний до її видів - міжциклового, внутрішньоциклового і внутрішньо-одисциплінарну інтеграцію [9, с. 85].

Питання про рівні інтеграції в навчальній практиці глибоко проаналізоване у дисертаційному дослідженні Д. Коломійця. На думку автора, на сучасному етапі розглядають три рівні інтеграції, кожний з яких має свою логічну структуру, яка складається з базису (кооперуючої дисципліни), завдання (проблеми базової дисципліни), знаряддя (теоретичного та технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін). Першим рівнем інтеграції є інтеграційні взаємодії та рівні редукції. Такі взаємодії між дисциплінами здійснюються у формі міжпредметних зв'язків (МПЗ), які розглядаються як дидактична система. Реалізація даної стадії інтеграції змісту навчання не потребує інтеграції форм навчальних занять. Проте для організації активної самостійної роботи студентів, формування професійних вмінь і навичок недостатньо традиційних засобів навчання. Саме активні форми навчання допомагають зняти суперечки між навчальною та професійною діяльністю.

Під міждисциплінарними знаннями сьогодні розуміють систему відношень між знаннями, уміннями та навичками, які формуються в результаті послідовного відображення в засобах, методах та змісті навчальних дисциплін тих об'єктивних зв'язків, що існують у реальному світі, тобто в широкому розумінні слова МПЗ - це педагогічний еквівалент дидактичних зв'язків, які реалізуються в навчальному процесі [6, с. 7].

Крім того, знання майбутнього фахівця не створюють цілісної системи і являють собою різномірний конгломерат уривчастих відомостей із загальнотеоретичних, і спеціальних дисциплін [9, с. 39]. В умовах професійної освіти, де вся увага спрямована на оволодіння студентами конкретною професією й весь навчальний процес підпорядкований формуванню саме спеціаліста (а не випускника середньої школи із загальною освітою), особливе місце займають предмети, які не містять фактичного навчального матеріалу, пов'язаного з професійними знаннями чи вміннями.

Тому доцільною в ряді випадків є інтеграція непрофільних предметів двома шляхами. Перший - це включення певних відомостей з фундаментальних та прикладних наук у канву гуманітарних предметів з метою формування в студентів цілісного уявлення про природу, людину та суспільства. Другий - розробка інтегрованих курсів гуманітарних предметів, які б забезпечували формування повноцінної особистості випускника і одночасно займали мінімум навчального часу [5, с. 89].

На думку Г. Яворської, у психології праці інтерес до проблеми формування особистості професіонала зріс особливо в останні роки, по-перше, у зв'язку з розвитком гуманістичних тенденцій у вирішенні завдання науково-технічного прогресу, по-друге, з розробленням і впровадженням концепцій особистісного, діяльнісного і системного підходу під час вирішення комплексних завдань вдосконалення, оптимізації різних структур організації діяльності («людина-машина», «суб'єкт-суб'єкт» і ін.), по-третє, з посиленням уваги до вивчення проблем самовизначення особистості, її життєвого і професійного шляху, генезису мотиваційно-потребної сфери, здібностей і т. ін. [10, с. 190].

Як підкреслює Г. Яворська, особливу увагу до проблеми формування особистості професіонала пов'язують з постановкою питань про зміст і динаміку придатності людини трудовій діяльності, з індивідуально-психологічними особливостями суб'єкта діяльності, з можливістю оцінки і прогнозування цього процесу тощо [10, с. 191].

На думку Г. Яворської, основну сутність проблеми формування особистості професіонала можна розкрити двома положеннями: «особистість виявляється в професії», тобто в процесі вибору й оволодіння професією, професійного удосконалення, визначення свого місця в суспільстві, досягнення матеріальних і духовних цінностей, задоволення особистих пізнавальних інтересів; «розвиток особистості у діяльності», тобто формування професійно орієнтованих якостей людини (її фізичних і особистісних рис), розширення сфери пізнання навколишнього світу і його знаннєвого змісту, розвиток форм і змісту предмета спілкування відбувається в процесі освоєння і виконання діяльності.

За Г. Яворською, проблема формування особистості професіонала є комплексною, і змістовно в ній можна виділити і оглянути психологічні, професійні, фізіологічні, медичні, соціальні й інші аспекти [10, с. 192-193].

**Висновок.** Отже, інтегративний підхід до системи гуманітарних знань майбутніх соціальних працівників передбачає створення психолого-педагогічних умов для цілісного розвитку їхніх внутрішніх задатків, духовних і пізнавальних потреб,

залучення до універсальних цінностей культури. Однією з провідних ідей інтеграції знань гуманітарних дисциплін є ідея саморозвитку, самореалізації особистості майбутнього соціального працівника.

У зв'язку з вищевикладеним, ми вважаємо, що показником загальної професійної інтегративної готовності соціального працівника повинна виступати комплексна характеристика, що містить в собі вимоги, що пред'являються до теоретичної, практичної і морально-психологічної готовності соціального працівника, і що відображає специфіку його професії. Найважливішим компонентом загальної професійної готовності, на наш погляд, є морально-психологічна готовність до соціальної роботи, яка є складною особовою освітою, що забезпечує високі результати професійної діяльності.

Принциповим, на наш погляд, є розуміння необхідності формування інтегративної готовності до майбутньої професійної діяльності студентів вже на початкових курсах навчання. Цей етап особливо важливий для професійного самовизначення студента і усвідомлення ним себе як майбутнього фахівця соціальної сфери. Саме у цей період закладаються основи інтегративної готовності до майбутньої роботи. Необхідно допомогти першокурсникові зміцнитися у вірності свого професійного вибору, визначитися у подальшій спеціалізації, настроїтися на необхідність формування у себе певних особових якостей, що відповідають специфіці професії соціального працівника.

### Література

1. Козловська І.М. Історичні та логічно-методологічні передумови інтеграції природничо-математичних знань у закладах професійної освіти / І.М. Козловська // *Наук.-метод. вісник*. - 1995. - №2 - С. 37.
2. Козловська І.М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи / І.М. Козловська // За ред. С.У. Гончаренка. - Львів: Світ, 1999 - 302 с.
3. Козловська І.М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І.М. Козловська. // - К" 2001. - 41 с.
4. Козловська І.М. Проблеми дидактичної інтеграції: теоретичні основи / І.М. Козловська // *Педагогіка і психологія*. - 1998. - №5. - С. 181.
5. Козловська І.М. Інтегрований підхід до вивчення фізики у професійній школі як засіб гуманітаризації навчання / І.М. Козловська // *Педагогіка і психологія* - 1997. - №1. - С. 89.
6. Коломієць Д.І. Інтеграція знань з природничо-математичних і спеціальних дисциплін у професійній підготовці учителя трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Коломієць Дмитро Іванович. - К., 2001. - 20с.
7. Огернич Н.М. Життя - значить мислити / Н.М. Огернич // *Гуманітарні науки*. - 2006. - №1. - С. 17-22.
8. Прокоф'єва М.Ю. Інтеграція професійних знань як фактор підвищення якості підготовки спеціаліста. / М.Ю. Прокоф'єва // *Гуманітарні науки*. - 2006. - №1. - С. 35-41.
9. Семин Ю.Н. Інтеграція содержания инженерного образования: дидактический аспект / Ю.Н. Семин. - Ижевск: Изд-во ИжГТУ, 2000. - 140 с.
10. Яворська Г.Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України: теорія і методика професійної освіти : дис...доктора пед. наук: 13.00.04/Яворська Гзлина ХарлампіївнаУ/- К, 2006. - 479 с.
11. Яковлев И.П. Интеграционные процессы в высшей школе / И.П. Яковлев. // - Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. - 115 с.
12. Яковлев И.П. Интеграция высшей школы с наукой и производством / И.П. Яковлев. // - Л.: Изд-во Ленингр. ун-в., 1987. - С. 109.